

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 13 juli 2021

Mål nr

Ö 4210-20

PARTER

Klagande

ML

Ombud: Advokat BL

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Ersättning för kostnad för bevisning

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2020-07-27 i mål Ö 3886-20

Dok.Id 208837

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

ML har yrkat att Högsta domstolen ska tillerkänna honom ersättning av allmänna medel för bevisning i tingsrätten med 1 875 kr.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

SKÄL

Bakgrund

1. ML åtalades för grovt häleri. Åklagaren gjorde gällande att det gods som åtalet avsåg hade ett sammanlagt värde överstigande 315 000 kr och att brottet skulle bedömas som grovt med hänsyn till godsets värde. Till stöd för påståendet om värdet åberopade åklagaren en promemoria där det beslagtagna godset värderades till sammanlagt drygt 315 000 kr och ett vittnesförhör med en person som var anställd hos målsäganden.
2. ML gjorde gällande att godsets värde var betydligt lägre och åberopade ett värderingsutlåtande och vittnesförhör med den person som tagit fram utlåtandet. ML yrkade ersättning för kostnaden för värderingen med 1 875 kr.
3. Tingsrätten dömde ML för häleri av normalgraden. Det vittne som hade åberopats av åklagaren uttalade vid vittnesförhöret att han gjort värderingen under viss brådska, att värderingen var osäker och att vissa föremål kunde ha åsatts ett för högt eller för lågt värde. På grund av denna osäkerhet ansåg tingsrätten att det inte var styrkt att godsets värde uppgick till ett så högt belopp att brottet skulle rubriceras som grovt häleri. Tingsrätten avlog MLs yrkande om ersättning för kostnaden för värderingen av godset.

4. ML överklagade tingsrättens beslut att inte tillerkänna honom ersättning för värderingskostnaden. Hovrätten har avslagit MLs överklagande.

Vad målet gäller

5. Målet gäller den tilltalades rätt till ersättning av allmänna medel för bevisning. En första fråga är om ML ska anses ha dömts för brottet i den mening som avses i 31 kap. rättegångsbalken. Därutöver behandlas regeringsformens krav på att rättegångar ska genomföras rättvist.

Om rättegångskostnad i brottmål

6. Om den tilltalade döms för brottet i ett mål där åklagaren för talan, ska den tilltalade ersätta staten för det som betalats av allmänna medel i ersättning till försvarare. Den tilltalade ska också ersätta staten för kostnaden att hämta henne eller honom till rätten och för kostnaden för provtagning och analys av blod, urin och saliv som avser henne eller honom och som har gjorts för utredning om brottet. Ersättningskyldigheten kan begränsas eller sättas ned med hänsyn till den tilltalades ekonomiska förhållanden. (Se 31 kap. 1 § rättegångsbalken.)

7. Möjligheten för en tilltalad att få ersättning av allmänna medel för sina rättegångskostnader regleras i 31 kap. 2 § rättegångsbalken. En tilltalad som frikänns kan få ersättning för bland annat sina kostnader för bevisning, förutsatt att kostnaderna varit skäligen motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta tillvara sin rätt (första och andra styckena). En tilltalad som döms för brottet kan få ersättning för sådana kostnader om dessa vållats den tilltalade genom fel eller försummelse av åklagaren (tredje stycket). Om den tilltalade åtalas för flera brott och åtalet beträffande något brott ogillas, kan han eller hon få ersättning för sina kostnader i den delen även om han eller hon fälls till ansvar för annat brott (jfr NJA II 1943 s. 402).

8. Utgångspunkten för bedömningen av om en dom är fällande eller frikännande är om den tilltalade kan anses ha gjort sig skyldig till ett brott som upptar de av åklagaren påstådda gärningsmomenten. Det innebär som huvudregel att den tilltalade ska anses ha dömts för brottet även om domstolen rubricerar den åtalade gärningen på ett annat sätt än åklagaren (se 30 kap. 3 § rättegångsbalken, jfr även Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken, suppl. 89, oktober 2020, s. 31:8).

9. Vid överklagande av ett mål gäller andra regler. Högre rätts dom ska anses fällande då den tilltalade döms till en strängare påföljd eller döms för brottet om han eller hon har frikänts i första instans. Vidare ska domen anses som fällande när den tilltalade har dömts för brottet och överklagandet inte leder till ändring av domen. (Se 31 kap. 10 §.)

Utredning i brottmål

10. Under förundersökningen ska det utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga skäl för åtal mot henne eller honom (se 23 kap. 2 § rättegångsbalken). En förundersökning ska bedrivas objektivt. Undersökningsledaren ska söka efter, ta till vara och beakta omständigheter och bevis som talar såväl till den misstänktes fördel som till hans eller hennes nackdel (se 3 § och 4 § första stycket).

11. På begäran av den misstänkte eller försvararen ska förhör hållas eller annan utredning inhämtas, om det kan antas vara av betydelse för förundersökningen. Om en sådan begäran avslås ska skälen för det anges. (Se 18 b §.) Den misstänkte och försvararen ska, i samband med så kallad slutdelgivning av förundersökningen, underrättas om att de har rätt att begära att förundersökningen kompletteras (se 18 a §).

12. Om undersökningsledaren har slutfört den utredning som han eller hon anser är nödvändig utan att bifalla en begäran om komplettering av förundersökningen eller om den misstänkte eller försvararen anser att det finns någon annan brist i utredningen, kan de anmäla detta till rätten. Rätten ska så snart det går pröva anmälan. (Se 19 §.)

13. De nu angivna reglerna ska bidra till att förundersökningen bedrivs objektivt och att den tilltalade får möjlighet att påverka vilken bevisning som tas fram. Bestämmelserna om den tilltalades möjlighet att få till stånd en komplettering av förundersökningen ska tillämpas generöst så att den misstänkte ges goda möjligheter att påverka underlaget för rättens prövning av åtalet. Rätten har också möjlighet att besluta att självmant kalla in ett vittne efter anmälan från den tilltalade. Ett sådant vittne får ersättning av allmänna medel på samma sätt som ett av åklagaren åberopat vittne. (Jfr prop. 1989/90:71 s. 67 f.)

14. Den misstänkte har också rätt att själv komplettera den utredning som lagts fram i förundersökningen och att åberopa egen bevisning i rättegången. Han eller hon får då själv bekosta utredningen och förhöret. Om den tilltalade döms för brottet ersätts en sådan rättegångskostnad, enligt 31 kap. 2 § rättegångsbalken, bara om åklagaren har orsakat kostnaden genom fel eller försummelse (se p. 7).

Rättegångskostnader och regeringsformen

15. Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen ska en rättegång genomföras rättvist. Utmärkande för en rättvis rättegång är bland annat att parterna är likställda i processen och att den ena parten inte gynnas på den andras bekostnad.

16. I rättsfallet ”RF och rättegångskostnaderna” NJA 2015 s. 374 slog Högsta domstolen fast att en enskild som vinner ett överklagat utmättningsmål

som avser fordran på skatt, böter eller liknande har rätt till ersättning av staten för rättegångskostnader som har varit befogade med hänsyn till sakens beskaffenhet. De tillämpliga bestämmelserna i lagen (1996:242) om domstolsärenden innebar att det inte fanns förutsättningar att döma ut rättegångskostnader i ett sådant fall. Högsta domstolen konstaterade att det i vissa fall skulle strida mot 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen om den enskilde inte ges rätt till ersättning av staten för sina rättegångskostnader i ett allmänt utmättningsmål, t.ex. rörande skattefordringar.

17. En tilltalad som i första instans döms för ett brott, i den mening som uttrycket har i 31 kap. rättegångsbalken, kan alltså enligt bestämmelsen i 2 § tredje stycket få ersättning för sin rättegångskostnad bara om åklagaren har orsakat kostnaden genom fel eller försummelse. Det innebär alltså att en person som får avslag på en begäran om att förundersökningen ska kompletteras och därför själv bekostar en utredning riskerar att inte få kostnaden ersatt. Det sagda gäller även om den utredning som åberopas av den tilltalade leder till att brottet bedöms som ett lindrigare fall.

18. Det kan inte uteslutas att det kan uppstå situationer då den gällande ordningen kommer i konflikt med principen om att en rättegång ska genomföras rättvist. Det måste i sådana fall finnas möjlighet för den tilltalade att få skälig ersättning för sina beviskostnader.

Bedömningen i detta fall

19. ML har dömts för den åtalade gärningen. Att tingsrätten har rubricerat gärningen mildare än vad åklagaren yrkat innebär inte att domen kan anses friande. Det finns därför inte förutsättningar att tillämpa 31 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken.

20. ML har då enligt 2 § tredje stycket rätt till ersättning för kostnaden för värderingen bara om åklagaren genom fel eller försummelse har orsakat den.

21. Varken ML eller hans försvarare har begärt att förundersökningen ska kompletteras. Ingen av dem har heller vid slutdelgivningen av förundersökningen haft någon annan erinran mot förundersökningen än att godset är för högt värderat. Både ML och hans försvarare har då också upplyst att de har gett en värderingsman i uppdrag att värdera godset.

22. Mot denna bakgrund kan kostnaden för MLs värdering av godset inte anses ha vållats honom genom fel eller försummelse av åklagaren. Han kan inte tillerkännas ersättning för sin rättegångskostnad heller på någon annan grund (jfr p. 18).

23. Överklagandet ska därför avslås.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Kerstin Calissendorff, Agneta Bäcklund (referent), Eric M. Runesson och Stefan Reimer
Föredragande har varit justitiesekreteraren Josefin Odelid